
OPERA EMINESCIANĂ ȘI GRAFICA LUI LEONARD SALMEN. CONTRIBUȚII CARTOFILICE

Ana Grițco

Cuvinte-cheie: Eminescu, Salmen, cartofilie, patrimoniu, muzeu.

Piesa de muzeu supraviețuiește nu numai dacă este conservată și bine păstrată fizic, dar și prin valorificarea acesteia, evidențiindu-și valoarea istorică, documentară și artistică. În acest context se înscrie și cartea poștală ilustrată, al cărei parfum de epocă amplifică impactul cu imaginea și servește drept motiv de contemplare și meditație asupra unui sau altui subiect. În urma cercetării colecției de carte poștală ilustrată din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei au fost identificate două ilustrate de epocă ce reprezintă reproduceri de grafică inspirată de opera eminesciană, semnate de Leonard Salmen – primul ilustrator al creației poetului nepereche. Prezența cărților poștale semnate de Leonard Salmen sunt o mândrie pentru colecționari și colecțiile de patrimoniu, or el este primul grafician care rămâne în istorie pentru performanța de a fi ilustrat, pentru prima dată, toate poeziile lui M. Eminescu publicate în epocă.

Biografia lui Leonard Salmen, cel mai productiv grafician din opera eminesciană, rămâne în continuare necunoscută. Se știe că era de origine polonez și a trăit la Iași și la București. Împreună cu soția sa Sofia au avut un fiu, Sebastian, care este cunoscut sub pseudonimul Lascăr Sebastian (1908-1976) – traducător, dramaturg și publicist, unul din cei mai buni traducători ai unor opere fundamentale clasice și moderne din autori latini, spanioli, italieni, ruși.

Leonard Salmen, timp de aproape 30 de ani, a lucrat din și „la Eminescu”. Nici un alt scriitor român nu s-a bucurat de un asemenea interes în rândul plasticienilor. Lucrările inspirate din opera lui M. Eminescu au fost expuse în cadrul expoziției personale în anul 1909, la Galați, cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea poetului – Leonard Salmen, fiind primul grafician care organizează o expoziție personală cu tematică eminesciană (Iosub 2015, 18). Este

primul ilustrator al unui număr de revistă închinat lui Eminescu cu 28 de ilustrații, precum și ilustratorul volumului de poezii, îngrijit de Ioan Scurtu, editat în anul 1910, din inițiativa editurii „Minerva” din București (Oprea 2015, 22). În perioada 1895 și 1924 au fost editate câteva sute de lucrări de diferite dimensiuni, care au circulat în țară și străinătate. Printre editorii care au imprimat cărți poștale ilustrate cu grafica lui Salmen, inspirată din opera eminesciană se remarcă „Editura Librăriei Socec et Co” cu peste 215 titluri (din care aproximativ 139 numerotate), „Depozitul Universal Șaraga” cu 69 titluri, Leon Alcalay cu 40 titluri, iar 18 titluri nenominalizate (Ciobanu, Godorozea 2010, 85). Unele titluri se regăsesc în aceeași reprezentare la toți editorii menționați, diferența constituind-o tonalitatea de culoare, de aceea unele titluri sunt compuse din serie mare de exemplare, altele formează o serie de numere succesive iar altele, un singur exemplar la titlu. Majoritatea cărților poștale ilustrate poartă semnătura graficianului și anul de creație, iar unele, pe lângă imaginea grafică, redau versuri din poezia ilustrată¹, titlul poeziei (parțial sau în întregime) și autorul (M. Eminescu) (Oprea 2015, 20).

Numărul concret al imaginilor cartofilice nu este cunoscut. În luna ianuarie 2016, cu prilejul celor 166 de ani de la nașterea lui M. Eminescu la Academia Română a fost vernisată o expoziție aniversară, unde au fost expuse 95 de planșe de carton cu dimensiuni de la 13 la 64 de cm, realizate de-a lungul anilor de Leonard Salmen (Mareș, <http://tribuna-magazin.com>). Tezaurizate în colecția de stampe a Bibliotecii Academiei, acestea înfățișează diferite imagini inspirate din creația poetului, executate în cea mai mare parte în cărbune, altele însă folosind tehnica tuș-peniță, creion și acuarelă. Cabinetul dispune și de un număr impresionant de cărți poștale ilustrate. Dar cele mai multe dintre ele se păstrează în colecții particulare din

¹ Unele cărți poștale au scris cu mâna câte un catren din poezia al cărei titlu este imprimat (MNIM, FB-27531-1).

țară. Ca să ne facem un tablou despre ilustratele „salmeniene” vom aminti despre împătimitul colecționar, regretatul Corneliu Beda, de formație istoric și literat totodată, care dispunea de o colecție de 559 de cărți poștale ilustrate, realizate de graficianul Leonard Salmen. C. Beda este autor al albumului „Leonard Salmen – ilustrator al operei poetice a lui M. Eminescu”, editat în anul 2011. În acest album sunt incluse 260 de imagini, deși el a identificat existența a cca 1300 de ilustrații efectuate de Salmen din Eminescu. Această ultimă cifră se argumentează prin faptul că o parte din opere aveau mai multe variante. De exemplu, poemul *Luceafărul* a fost ilustrat în 34 de variante, *Călin. File de poveste* în 54 variante, „Făt Frumos din tei” beneficiază de 21 de variante, iar „Mai am un singur dor” are 7 variante. De asemenea, *Scrisorile* sunt și ele ilustrate: „Scrisoarea I” are 8 variante, iar „Scrisoarea a IV-a” are 17 variante, etc. Unele ilustrații, în diferite variante, conțineau și versuri din creația poetului (Oprea 2015, 21).

Un studiu asupra cărților poștale, care reproduc grafica eminesciană a lui Salmen, a fost realizat de publicația *Curierul Filatelic* din Sibiu, între anii 1992 și 1995, în numerele 31, 32, respectiv, 59, 60. Ca urmare a acestui studiu, a fost editată o listă alfabetică completă a ilustrațiilor lui Salmen, ceea ce a constituit un ajutor substanțial pentru colecționarii pasionați de subiect. Din acel studiu aflăm ca Editura Socec a avut inițiativa de a numerota o serie din cărțile poștale pe care le-a produs, pe acest subiect, iar dintre acestea, cele corespunzătoare numerelor 141-187 au rămas nedescoperite, în ciuda tuturor eforturilor întreprinse de colecționari (Ștefan 2007, 11).

Concurența între editurile „Șaraga” și „Socec” pentru editarea și comercializarea cărților poștale la opera eminesciană a contribuit la calitatea ilustratelor, or o bună parte din ele sunt apreciate ca adevărate opere de artă: *Împărat și proletar*, *Epigonii*, *Junii corupți*, *Strigoii*, *Scrisoarea III-a* și altele. O serie din aceste ilustrații la poeziile lui Eminescu au ca subiect chiar poetul, mai cu seamă la unele poezii cu caracter autobiografic. Astfel, chipul poetului în diferite perioade din viață și ipostaze, îl întâlnim în ilustrațiile editate de editura „Șaraga” la poeziile: *Scrisoarea II-a*, *Singurătate*, *Trecut-au anii*, *Cugetările sărmanului Dionis*, *Noaptea*, *Departate sunt de tine*, *La steaua*, *Luceafărul*, *Venere și Madonă*, *Din valurile vremii*, *Fragment*, *Înger și demon*, *Simfo-*

nie venețiană și altele, unde graficianul utilizează imaginea fotografică a poetului, realizată în anul 1884 (Iosub 2015, 21).

Revenind la piesele din patrimoniul MNIM, acestea sunt doar o mică picătură din marea galerie a graficianului Leonard Salmen, dar care dau un preț aparte colecției la tematica enunțată, dar este și o contribuție (fie și modestă) la studierea operei eminesciene în grafica lui Leonard Salmen. Sunt două imagini-reproduceri inspirate din cele 94 (unele date 99) de poezii care au fost reproduse de grafician: *M. Eminescu, La steaua* (fig. 1), editată la Editura Librăriei SOCEC et Co. S. A. București² și *Sara pe deal, Eminescu* (fig. 2) (editor neidentificat)³. Ambele ilustrate sunt sepia, încadrate într-un câmp alb; într-un colț, jos, pe imagine – semnătura graficianului. În partea de sus, pe câmp, numele poetului și denumirea poeziei. Pe cartea poștală *La steaua*, în partea de jos, pe câmp, este scris un catren din poezie (mss, cerneală neagră) de către expeditorul ilustratei. Ambele poezii sunt o meditație pe tema filozofică a vieții umane, iar vederile semnate de Salmen reușesc să reflecte aceste stări: nostalgie și mister, care reprezintă senzații vegetate de un spirit romantic și filosofic. De exemplu, textul de pe cartea poștală ilustrată la poezia *La steaua*, este adresat domnișoarei Cleopatra Vnorovschi, elevă în cl. a VII-a la Școala Eparhială din Chișinău, de la o prietenă de a sa din Iași: *Clera, nu-i așa că e f. frumos să stai singură într-o noapte senină. Guști cu adevărat toate farmecele naturii și uiți pentru un moment toate zădărniciile lumii. Știi, când am cumpărat această ilustrată deodată mi-a venit în minte că parcă ești tu învățând la astronomie.*

Ilustratele romantice ale lui Leonard Salmen erau la modă, publicul folosea aceste cărți poștale în corespondență începând cu sf. sec. XIX până la sfârșitul anilor '20, sec. XX. Au fost ani în care distribuția cărților poștale ilustrate se făcea și pe bază de abonamente, solicitate fiind nu numai în școli, dar mai ales de casele de cultură pentru baluri. Se încetățenise obiceiul ca domnișoara care primea cele mai mare număr de asemenea cărți poștale să fie aleasă regina balului.

Cărțile poștale ilustrate de graficianul Salmen au ajuns și la Vălenii de Munte pentru Nicolae Iorga, iar Liviu Rebreanu se număra printre colecționa-

² MNIM, FB-27531-1.

³ MNIM, FA-9727-144.

Fig. 1. Carte poștală ilustrată M. Eminescu. *La steaua*, Editura Librăriei SOCEC et Co., București.

rii celebri de cărți poștale ilustrate cu tematică eminesciană semnată de Leonard Salmen.

Cărțile poștale cu imagini semnate de Leonard Salmen au servit drept sursă de inspirație pentru unele piese numismatice sau medalistică. De exemplu, aversul medaliei „Eminescu în Italia”, turnată în anul 1998 la Monetăria Națională, București, a fost inspirat dintr-o carte poștală din anii '20, sec. XX cu o gravură de Leonard Salmen la poezia *Noaptea* de M. Eminescu (Popa 2005, 73).

Din păcate, poezia eminesciană nu a mai cunoscut o asemenea interpretare grafică, asemeni celei lui Salmen. Trăim în secolul vitezei și al tehnologiilor și parcă marele poet nu-și mai are locul decât în imaginea fotografică, monumente, locurile legate de M. Eminescu. Gravurile la opera eminesciană le mai poți admira doar în cărți, dar noi ne întrebăm: de ce nu și pe cărți poștale, ca în trecut, pen-

Fig. 2. Carte poștală ilustrată *Sara pe deal* (editor necunoscut).

tru că standul lor lipsește din librării și alte locuri de comercializare. În anul 2009 profesorul-editor Petru Suciș din Turda, dă o nouă viață ilustratorilor salmeni, îngrijând seria „M. Eminescu în grafica lui Leonard Salmen”, unde este editată o parte din gravurile lui Leonard Salmen sub formă de carte poștală semiilustrată și plicuri ocazionale (Ciobanu, Godorozea 2010, 85, 110). Printre plicurile cu reproduceri ale graficianului este și plicul cu gravura la poezia *Sara pe deal*, care este aceeași imagine din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei, diferă doar cromatică – cea de pe plic este color.

Sara pe deal este una din cele cinci imagini reproduse pe plic cu ocazia a 125 de ani de la publicarea poeziei.

Pentru cei ce cunosc sumar opera, cei care l-au descoperit mai târziu pe M. Eminescu cartea poștală rămâne a fi „un bun prieten” în ale cunoaș-

terii, ea fiind una din primele mesaje imagistice ale operei eminesciene cutreierând țara în lung și lat mult mai devreme, de exemplu, decât marca poștală. Pentru prima dată M. Eminescu apare în filatelie în anul 1939 pe două mărci poștale, emise cu ocazia a 50 de ani de la moarte, fiind și primul poet român prezent pe o marcă poștală și al doilea scriitor, după Ion Creangă, emisă în 1937 (Belcea 2000, 643-645).

Cunoașterea operei eminesciene, având la bază un unic și extrem de valoros exponat – cartea poștală ilustrată, vine să completeze opera emi-

nesciană prin imagine, or cunoașterea prin lumea cartofiliei este un mod de comunicare aparte. Pentru instituțiile muzeale și colecționarii de cărți poștale, lucrările de grafică, prin care Salmen a ilustrat opera eminesciană, reprezintă un subiect captivant, miza fiind descoperirea tuturor acestor ilustrații de epoca. Cele două cărți poștale, depozitate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei sunt o contribuție la completarea patrimoniului cartofilic cu tematica eminesciană, dar și de a aduce în actualitate munca graficianului Salmen, care este mai puțin cunoscută.

Bibliografie

- Belcea 2000:** L. Belcea, Mihai Eminescu în filatelie. In: Eminescu – focul meu. Imaginea poetului în arte (Chișinău-București 2010), 643-645.
- Ciobanu, Godorozea 2010:** C. Ciobanu, M. Godorozea, Mihai Eminescu în filatelia și cartofilia universală (Chișinău: Știința 2010).
- Iosub 2015:** N. Iosub, Grafica lui Salmen. In: Luceafărul (Botoșani 2015), 18, 21.
- Mareș:** N. Mareș, Despre graficianul polonez Leonard Salmen și Eminescu. In: Magazinul Tribuna, <http://tribuna-magazin.com>
- Oprea 2015:** I.N. Oprea, Mihai Eminescu, Papa Paul al II-lea și Leonard Salmen – o provocare pentru Horia Papiievici și alții asemenea lui. In: Luceafărul (Botoșani 2015), 20-22.
- Popa 2005:** Iu. Popa, Medalii Eminescu în Moldova și în alte țări (Chișinău 2005).
- Ștefan 2007:** A. Ștefan, Salmen – o provocare pentru colecționarii de cărți poștale. In: România Liberă (București 2007).

Eminescu's literary works and Leonard Salmen's drawings. Research in the field of deltiology

Keywords: Eminescu, Salmen, deltiology, heritage, museum.

Abstract: Studying the collection of illustrated postcards from the collections of the National Museum of History of Moldova allows us to appreciate their documentary, artistic and museum significance. In the museum collection there are two old postcards with illustrations to the Mihai Eminescu's works, which had been drawn by Leonard Salmen – the first illustrator of the great poet's work. These are two pictures from a series of illustrations inspired by 98 poems: "To the star" ("La steaua") (postcard issued by the publishing house of the SOCEC et Co bookstore in Bucharest) and "In the evening on the hill" ("Sara pe deal"). Both postcards are made in sepia technique, with white margins; in the lower corner, on the image, there is the graphic artist's signature.

These postcards are part of the artistic legacy of Leonard Salmen, who created 639 illustrations for the works of M. Eminescu, some of which have several variants ("Călin. Pages of the fairy tale" ("Călin. File de poveste") – 54 variants, "The Evening Star" ("Luceafărul") – 34 variants of illustrations, etc.).

The postcards with illustrations to the Eminescu's works were in circulation from 1895 to the 1930s as a means of communication, especially between young people; they were distributed throughout the country and also sent abroad.

For museums and collectors of postcards, the Salmen's drawings illustrating the Eminescu's work are an exciting topic, and a special interest is to find all the old postcards of this series. Two postcards kept in the National Museum of History of Moldova contribute to the deltiological heritage concerned the Eminescu's work, and also remind us of the work of the graphic artist Salmen, who is not well known.

List of illustrations:

1. Illustrated postcard *M. Eminescu. To the star*. Publishing house of the SOCEC et Co bookstore, Bucharest.
2. Illustrated postcard *In the evening on the hill* (unknown producer).

Произведения Эминеску и графика Леонарда Салмена. Исследование в области филокартии

Ключевые слова: Эминеску, Салмен, филокартия, наследие, музей.

Резюме: Изучение коллекции иллюстрированных почтовых карточек из фондов Национального музея истории Молдовы позволяет нам по достоинству оценить документальное, художественное и музейное значение открытки. В музейной коллекции были обнаружены две старые открытки с иллюстрациями к произведениям Михаила Эминеску, выполненными Леонардом Салменом – первым иллюстратором творчества великого поэта. Это два изображения-репродукции из серии иллюстраций, вдохновленных 98 стихотворениями: «К звезде» («La steaua») (открытка выпущена издательством книжного магазина SOCEC et Co в Бухаресте) и «Вечером на холме» («Sara pe deal»). Обе открытки выполнены в технике сепии, с белыми полями; в нижнем углу, на изображении – подпись художника-графика.

Эти открытки являются частью художественного наследия Леонарда Салмена, создавшего 639 иллюстраций к произведениям М. Эминеску, причем некоторые из них имеют множество вариантов («Кэлин. Страницы сказки» («Călin. File de poveste») – 54 варианта, «Лучафэрул» («Luceafărul») – 34 варианта иллюстраций и др.)

Почтовые карточки с иллюстрациями к произведениям Эминеску были в обращении с 1895 года по 30-е годы XX века как средство общения, особенно среди молодежи, и распространялись по всей стране, а также отправлялись за границу.

Для музеев и коллекционеров открыток графические работы Салмена, иллюстрирующие творчество Эминеску, являются захватывающей темой, и особый интерес заключается в том, чтобы найти все старые открытки этой серии. Две почтовые карточки, хранящиеся в Национальном музее истории Молдовы, дополняют филокартистское наследие на тему творчества Эминеску, а также служат напоминанием о труде художника-графика Салмена, который не очень известен.

Список иллюстраций:

1. Открытка М. Эминеску. *К звезде*. Издательство книжного магазина SOCEC et Co, Бухарест.
2. Открытка *Вечером на холме* (неизвестный издатель).

23.05.2018

Ana Grițco, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: anagritco87@gmail.com

